

Kultur og kommunikation: den nødvendige teori

Af Anamaria Fadul

*De kommunikationsteorier, som de fleste latinamerikanske medieforskere arbejder med, er ikke tidsvarende. Mange forskere arbejder stadig med manipulationsteorier og hænger fast i en romantisk idé om »det folkelige«. Derfor beskæftiger de sig kun lidt med de mest populære mediegenerer, som virkelig har en kulturel betydning, f.eks. telenovela'en. Det er på tide, argumenterer Anamaria Fadul i dette teoretiske manifest, at skabe Den Nødvendige Teori – en medieteori, som har rødder i den latinamerikanske medievirkelighed og som indser telenovela'ens centrale betydning for en fælles latinamerikansk kulturel identitet. Artiklen gennemgår i hovedtræk udviklingen indenfor den latinamerikanske medieteori siden 70'erne og kommer med forslag til udvikling af en ny teoretisk vinkel med vægt på massekultur og generer. Artiklen er oprindeligt udgivet (1989) i Margarida M. Kunsch og Francisco Assis Fernandes (eds.), *Comunicacao, Democracia e Cultura*. Sao Paulo: Loyola/Intercom.*

Latinamerika danner i 80'erne ramme om en række hændelser, som i høj grad har fået indflydelse på kommunikationsstudierne. Redemokratisering af landene på den sydlige halvkugle åbner for en række muligheder for økonomisk integration og politisk samarbejde. På det økonomiske plan oplever man, at de latinamerikanske økonomier i stigende grad integreres på det internationale marked og i de store finanscirkler. Dette ses i særlig grad af den eksplosive udlandsgæld, som stavnsbinder regionen. De sociale omkostninger ved denne form for udvikling betales af de allerfattigste, som må kæmpe med arbejdsløshed, sult, hjemløshed, manglende uddannelse osv.

En anden vigtig begivenhed er, at der er opstået et stort latinamerikansk kulturmarked, hvor *telenovela'en* med sin store udbredelse i hele den sydamerikanske region spiller en væsentlig rolle. Vigtigere end hvad telenovela'erne betyder rent økonomisk, er måske de politiske og kulturelle aspekter. Er det ikke på dette kulturmarked, man finder spiren til dannelse af en latinamerikansk identitet i forlængelse af de nationale identiteter?

Formålet med denne artikel er at give et overblik over de nyeste tendenser indenfor latinamerikansk kommunikationsforskning, og samtidig pege på det presserende behov for forskning på kommunikations-området. Øget forskning vil

kunne bidrage til en latinamerikansk kommunikationsteori, der vender tilbage til den økonomiske, politiske, sociale og kulturelle transformation på kontinentet.

I deres iver efter at udråbe novela'erne som et af de bedste eksempler på kulturel dominans, glemmer medieforskerne at undersøge, hvordan og hvorfor disse novela'er er nationale og populære. Og forskere, politikere, religiøse ledere og fagforeningsledere fortsætter med at koncentrere sig om film, der ikke har nogen folkelig succes, og litteratur og teater, der ligger fjernt fra folket, og de glemmer, at de kulturprodukter, som her og nu opbygger den nationale identitet, er radio og fjernsyn og mere specifikt, telenovela'en. Disse massemedier nærmer sig i langt højere grad virkeligheden, fordi de har en stor folkelig accept.

Manipulationsteorien er utilstrækkelig

En kommunikationsteori, der udelukkende tager udgangspunkt i afhængighedsteori og manipulationsteori, er i denne sammenhæng helt utilstrækkelig. Så længe man ikke er i stand til at mindske den indflydelse, USA har på Latinamerika både økonomisk, politisk og kulturelt, kan man ikke blot stille kulturimperialismeteorien op som for-

klaring på Latinamerikas aktuelle situation. Men man må ikke undlade at anerkende den vigtige rolle, som massemedierne har spillet og stadig spiller i Latinamerika. Vi har her at gøre med et kontinent, hvor staten og samfundet gennem tiden har været indrettet på en måde, der adskiller sig meget fra de højt industrialiserede lande. Gennem massemedierne er der muligheder for at opnå politisk indflydelse overfor en autoritær stat.

Såvel hæren som den katolske kirke har indtaget meget vigtige roller i Latinamerikas historie, bl.a. gennem en grundlæggende indflydelse på den kulturelle og kommunikative sfære. Kommunikationspolitik var under diktaturerne i lande som Brasilien, Bolivia, Argentina, Chile, Uruguay m.fl. underlagt en »Doktrin for National Sikkerhed«. I 60'erne og 70'erne begyndte man at få øjnene op for, at det var nødvendigt at kende til disse love for at få en bredere forståelse af, hvad der skete på kommunikationsområdet.

Befrielsesteologien

I 80'erne er det befrielsesteologien som giver væsentlige bidrag til sydamerikansk kommunikationsteori. Befrielsesteologien opstod i slutningen af 60'erne og udviklede sig gennem 70'erne og 80'erne til et af de mest seriøse bud på dannelse af et vidensfelt med rødder i Latinamerika. Dette, at befrielsesteologien er opstået i Latinamerika, skal ses i modsætning til den nævnte »Doktrin for National Sikkerhed«. Befrielsesteologien tager udgangspunkt i det undertrykte folks historie samt i kirkens historie. Med baggrund i historisk viden stiller teologien sig til tjeneste for befrielse af den latinamerikanske borger.

Til trods for, at befrielsesteologien er anerkendt verden over, er den årsag til store konfrontationer indenfor den katolske kirke i Latinamerika, hvor den er i opposition til nationale regeringer og imod den politik, USA førte under Reagan. På det udenrigspolitiske plan så USA befrielsesteologien som en af sine primære fjender, hvilket fremgår af Santa Fê Dokumentet: »USAs udenrigspolitik må begynde at bekæmpe (og ikke blot reagere efterfølgende på) befrielsesteologien, således som den optræder i Latinamerika blandt de, der prædiker befrielsesteologien« (Documento Secreto 1981).

Denne teologi har som grundlæggende princip – og dette er dens store budskab – den latinamerikanske kirkes generelle historie. Enrique Dussel leder et projekt for en gruppe teologer. Han siger:

Stille og roligt påtager kirken sig sit profetiske ansvar på et historisk tidspunkt, hvor latinamerikanerne begynder at blive bevidste om deres egen eksistens som kultur. Nationer på kontinentet indser, at de er dybt domineret, at folket oplever store uretfærdigheder. Formålet med denne historie er at fortælle om livet, fortælle kirkens historie for at huske, hvad kirken har gjort for de fattige, og på samme tid hvad kirken forårsagede ved at stå sammen med de magtfulde. Den skal fremhæve sine positive sider, men uden at skjule sine svage sider. Den vil gerne være kritisk, og ikke blot forsvare sine synspunkter (*História da Igreja no Brasil* 1979:6).

Men man må ikke sidde overhørig, at denne teori til dels lider af de samme begrænsninger som kommunikationsteorien, her set som manipulations-teori. Fornylig fortolkede Leonardo Boff manipulationsteorien som et resultat af manglende analyse på kommunikationsområdet. Han udtrykte sig således:

Vi er nødt til at se virkeligheden fra to sider. Den dominerende klasse disponerer over medierne med det formål at fremme deres egen dominans og »hypnotisere« den ind i folket. Og så må vi se, hvorledes folket accepterer denne dominans og udvikler en »tavshedskultur« og en måde at identificere sig med den dominerende kultur. Det er en udfordring for alle latinamerikanske medieforskere at skabe passende kategorier til vores virkelighed, – latinamerikanske kategorier, som ikke blot er inspireret af udenlandske modeller. (INTERCOM. Revista Brasileira de Comunicação 1984:33).

En ny medieforskning

I dette perspektiv er det vigtigt at understrege de latinamerikanske medieforskeres indflydelse på udviklingen af en kommunikationsteori ud fra kulturernes sociale historie, således som det ses i videnskabelige arbejder publiceret i Mexico, Colombia, Peru, Argentina, Chile og Brasilien. Det er dog endnu ikke lykkedes at samle og koordinere kræfter til udarbejdelse af en passende sekommunikationsteori og -metode på det latinamerikanske kontinent. Samtidig viser der sig et behov for sammenlignende kommunikationsstudier, da de få, der findes, mere er baseret på sammenligning af økonomiske data og statistikker, der, selv om de er vigtige, ikke forklarer folkelige fæno-

meners historiske og regionale udtryksformer. Hvad H. Muraro siger i relation til Argentina gør sig egentlig gældende for hele Latinamerika: »Det er nødvendigt at genfinde de kulturelle former og værdier, der indtil nu har været tilsidesat, ligesom det er vigtigt at udrydde de kulturelle strømninger, som nogen forsøger at pålægge os fra oven (Muraro 1987a:19).

Et godt sted at begynde et mere dybdegående, sammenlignende studium af latinamerikanske tv-genrer, er ved at se på de analyser af comedy programmer på tv, som Luiz Peirano og Abelardo S. de Leon har udgivet i Peru (Peirano og de León 1984), samt undersøgelser af telenovela'en i visse latinamerikanske lande koordineret af J. Martín-Barbero.

Denne tilgang indebærer, at man må gå bort fra en anskuelse, der allerede har fæstnet sig godt på det sydamerikanske kontinentet, nemlig at det populære alene manifesterer sig igennem de alternative kommunikationsformer og ikke gennem det dominerende kommunikationssystem. Når medieforskerne søger at forstå det populære i medierne, støder de på mange forskellige typer af fordomme. Det er meget lettere at afvise studiet af massekulturen og i stedet blot bruge de dominerende teorier om manipulation og fremmedgørelse, og således undgå at blande kommunikationsstudierne med problematikker, der vedrører handel og økonomi.

På regionalt plan eksisterer et stort marked for melodrama, som særligt gennem telenovela'erne på godt og ondt indoptager de forskellige kulturelle scener i Latinamerika og repræsenterer et kulturelt »landskab«, der er lavet af latinamerikanere for latinamerikanere. Man må ikke overse, at selv om der er mange kulturelle forskelle, betyder det, at man holder af den samme form for melodrama, at en stærk fælles kulturel identitet er til stede. Uden her at tage stilling til hvorvidt telenovela'en har eller ikke har nogle kunstneriske kvaliteter, så er telenovela'erne en nyskabelse indenfor tv-genrerne, og den kalder på opmærksomhed fra medieforskerne.

Massemedierne er folkelige

Efter i mange år at være blevet betegnet med ord som folkelig og autentisk, og identificeret med en kultur af landlig oprindelse, bliver massemedierne idag studeret ud fra bybefolkningens virkelighed. J. Martín-Barbero (1987) påpeger, at immigrationen til storbyerne, som blev sat igang

af de populistiske regeringer i 30'erne og stod på indtil 60'erne, var årsag til, at man kæmpede for sine borgerrettigheder, stemmeret m.m. Samtidig førte urbaniseringsprocessen til en fælles identitet formidlet gennem film og radio. Man skal ikke bebrejde medierne, at de bruger meget plads til de programmer, som folk efterspørger. Medierne vil påtage sig en mere og mere central rolle overfor en stat, der har forfejlet mange af sine opgaver i de latinamerikanske samfund. Men dette er ikke den eneste rolle massemedierne spiller, de er også den eneste informationsform og underholdning, som regner den fattigste befolkning for noget. Hvorfor mistænkeliggøre de medier, som er det eneste virkelig folkelige i Latinamerika?

Man kan sige, at det populære og det nationale falder sammen på det latinamerikanske fjernsyn. I mange af kontinentets lande kan man notere en stigende egenproduktion samtidig med et fald i antallet af tv-programmer importeret fra Nordamerika. Udfordringen for medieforskerne består i ikke at undervurdere disse nationalt producerede programmeres populære karakter og samtidig forstå årsagerne til deres succes. Det indebærer, at man fortolker programmerne i lyset af en kulturhistorie, ligesom A. Gramsci gjorde i forbindelse med ugebladsromaner i franske blade i det 19. århundrede. Disse romaner var utrolig populære i Italien, til trods for at de ikke var nationale, – og omvendt var de italienske romaner ikke særlig populære (Gramsci, 1966).

Et af de bedste eksempler på, at medieforskerne forkaster det nationalt-populære forekommer i forbindelse med analyse af brasilianske telenovela'er.

Melodramaets kulturelle marked: Telenovelaen

»Det melodrama, som ligger i tragediens umulighed, er i mexicansk film (i 40'erne) alt. Eller næsten alt« (Carlos Monsiváis).

Telenovela'er fortsætter på det sydamerikanske kontinent den historiske tradition for melodrama, som startede med roman-føljetonerne, og som med stor succes blev fulgt op af mexicansk film, argentinske radionovela'er og mexicansk-argentinsk-cubanske telenovela'er i perioden mellem 1930 og 1960. Telenovela'erne er således det mest succesfulde latinamerikanske produkt på det kulturelle marked. Denne tv fiktion-genre som på det nati-

onale niveau var synonym for benægtelse af race-mæssig, lokal og sexuel identitet, udviklede sig til en væsentlig repræsentant for en latinamerikansk kulturel enhed.

Man må ikke se bort fra, at telenovelaerne har tjent som et vigtigt værn mod den nordamerikanske kulturindustri. Mens der i næsten hele Europa er en voksende bevidsthed om og protest imod den mere og mere dominerende rolle, de nordamerikanske fjernsynsserier får, fandt Latinamerika i telenovelaerne et produkt, som tillader, at man har succes med produktioner, som ikke er finkulturelle. De nordamerikanske producenter af fjernsynsserier var de første til at vise interesse for telenovelaerne, idet de var bekymrede over, at deres serier blev erstattet af telenovelaer. Denne udtalelse fra 1972 af Homero Sanchez, medieforsker på TV Globo, bekræfter dette:

For et år siden kom kultureldirektøren fra »Washington Post« til Brasilien for at interviewe mig, hvilket jeg fandt højst besynderligt. Efter en tre timer lang konversation og to whisky sjusser, for at få ham til at slappe lidt af, spurgte jeg, hvad det egentlige motiv for dette interview var. Han forklarede det ganske enkelt: »Washington Post er ikke bekymret over TV Globo. Det er dem, der producerer Kojak og Baretta serierne, der er bekymrede over TV Globo. For når Globo sælger en novela på 150 afsnit til Venezuela, er der 150 afsnit af Kojak eller Baretta, der bliver taget af programmet i dette land«. Når vi eksporterer novelaen, betyder det en ekspansion af vores kulturelle rødder og af vores kultur og vores opvækst osv. osv., men når vi importerer, er det imod vores kultur og vores rødder (De Rainhas loucas 1973:15).

Den dalende nordamerikanske indflydelse på brasiliansk fjernsyn har tidligere været påpeget af J. Straubhaar (1983). I et studium af sendefladen i fem lande: Argentina, Brasilien, Peru, Venezuela og Mexico, konstaterer E. Rogers og L. Antola at der er sket en vækst i latinamerikanske produktioner og en nedgang i antallet af nordamerikanske fjernsynsserier. De siger:

I tiåret mellem 1972 og 1982 faldt procentdelen af importerede tv-programmer i Brasilien fra 60% til 30%, i Venezuela fra 50% til 33% og i Chile fra 56% til 44%... Alt i alt producerer fjernsynsstationerne idag flere programmer og importerer færre end for 10 år siden. Telenovelaerne er blevet den mest dominerende repræsentant for latiname-

rikansk fjernsyn med 70% af den totale eksporterede programtid (Rogers og Antola 1985:24-25).

Medieforskerne kunne desuden konkludere, at de latinamerikanske seere først og fremmest foretrækker tv-programmer, der er produceret lokalt, fulgt af programmer, der er importeret fra andre sydamerikanske lande. Dårligst står tv-programmer fra USA (Rogers og Antola 1985:27). Og til trods for de vanskeligheder, der er forbundet med produktion (omkostninger) og eksport (forskelle i den spanske udtale og eftersynkronisering til portugisisk), er Mexico, Argentina, Venezuela, Porto Rico og Brasilien idag vigtige eksportører, og Peru og Chile har påbegyndt en eksport (Rogers og Antola 1985:28).

Et af de første forslag til, hvorledes man kan imødegå afhængigheden af udenlandske programmer på regionalt niveau, var at skabe et kooperativt byttesystem. Denne idé kom fra medarbejdere på det peruvienske og det brasilianske fjernsyn: Fem fjernsynsstationer investerer ca. \$20,000 hver i at lave et én-times program. De laver kopier af udsendelsen og sender den til de fire andre lande, der deltager i udvekslingen. Der er ingen penge indblandet, og afhængigheden af importerede programmer fra USA formindskes på længere sigt (Rogers og Antola 1985:33).

I mellemtiden er strømmen af programmer fra USA til Latinamerika på det seneste til dels blevet udlignet af eksport til Spanish International Network (SIN), som i USA har flere seere end NBC. Dette fjernsynsnetværk køber 65% af sine programmer fra Televisa do México, først og fremmest telenovelaer og diverse shows vist på kanal 2 i Televisa i Mexico. Resten af programfladen udfyldes af lokalt producerede nyheder og shows (30%) og telenovelaer, film og musicals indkøbt i Spanien, Argentina, Puerto Rico og Venezuela. På samme måde som den nordamerikanske imperialisme konsoliderede sig igennem industrikulturen, således som Mattelart og Schiller har påvist det, er det igennem en kultur skabt af fjernsynet, man kan iagttage den første spæde folkelige modstand mod selv samme imperialisme, – en modstand, som, selv om den er undselig, ikke skal undervurderes. »SIN's udsendelser repræsenterer en speciel form for »omvendt medieimperialisme«, et af de få tilfælde i verden idag, hvor lande fra den 3. verden formår at trænge igennem massekommunikationssystemet i et industrialiseret land (Rogers and Antola 1985:33).

Latinamerikas kulturelle integration viser sig ikke tilnærmelsesvis i samme grad gennem litteratur, film eller andre kunstformer, som gennem telenovelaer. Hele den teoretisering som omgav tilblivelsen af den latinamerikanske Cinema Novo tradition var ikke tilstrækkelig til at understøtte en form for kunst, som ikke fandt succes hos publikum og dermed heller ikke fandt et økonomisk grundlag. Selvom teorierne om den nye latinamerikanske film er meget vigtige og forførende, så har de endnu ikke levet op til forventningerne og de ønskede succeser, selv om mere end 20 år er gået siden mødet i Viña del Mar (1967). Man begynder at sætte spørgsmålstegn ved de forventninger, der var stillet til denne nye sydamerikanske film.

Således repræsenterer telenovelaen indtil nu den stærkeste erfaring på kontinentet. Da filmen i 60'erne og 70'erne ikke virkeliggjorde drømmen om en latinamerikansk integration, kom tv og udfyldte denne rolle, selv om det er på en selvmodsigende måde, da tv først og fremmest er et stort kommercielt foretagende, i modsætning til den nye latinamerikanske film, som på en vis måde er tænkt udfra statens normer. Fjernsynet, og i særdeleshed telenovelaen, virkeliggør løfterne om en kunst, der er ny og typisk for kontinentet.

Genre og massemedierne

»Genrene befinder sig imellem produktionssystemets logik og anvendelsens logik. Det er deres regler, som primært sætter rammerne, og det er indenfor disse, at forskellige gruppernes kulturelle genkendelse forankrer sig.« (J. Martín-Barbero 1987).

Den voksende interesse for de latinamerikanske telenovelaer i de vestlige, industrialiserede lande viser, at det er nødvendigt med en ny forskning. Selv om telenovelaens succes ikke er et nyt fænomen, men har været der siden 70'erne, så er det først i 80'erne, man har indset dens betydning for de kulturelle studier. Igennem de forskellige tilgange til forståelse af den, tegner det sig klart, at det er nødvendigt at opnå kendskab til novelaens genrer og subgenrer.

Studier af genrer er ikke noget nyt, men er ligeså gammelt som Aristóteles' poetik. Når vi snakker om massemedier har forskningen imidlertid ikke udviklet sig meget, hvis man lige ser bort fra studier af journalistik og film. I en lille artikel om perspektiverne i 80'ernes medieforskning slår E. Katz (1983) fast, at forskningen har inspireret til udbyg-

ning af en metodologi, konceptuel og teoretisk. Dette faktum er efter hans mening et resultat af kommunikationsstudiernes tilbagevenden til humaniora og særligt til semiologien.

Hvis man skal forstå mediefænomenerne i Latinamerika, er det således ikke til at komme uden om Carlos Monsiváis' arbejder om mexicansk film og musik, J. Martín-Barberos om melodramaet generelt, Jorge Rivera og Bertraz Sarlos om roman- føljetoner og Patricia Terreros om radionovelaer. J. Martín-Barbero befinder sig nærmere disse forskere end strukturalistiske teorier om genrer, og han er én af de forfattere som har bidraget betydeligt til en refleksion over genrer og massemedier. Han præsenterer et forslag fra en gruppe italienske forskere, som først og fremmest ser genren som en kommunikationsstrategi, og det er som aftryk af denne strategi, at en genre bliver synlig og analysérbar i teksten (Martín-Barbero 1987:241). Hvad angår grænserne for de eksisterende teorier, slår han fast:

At snakke om genrer som et rent »litterært« fænomen – ikke et kulturelt – er det samme som at reducere genren til blot at være en opskrift til fabrikationen eller en etiket for klassifikation, og dermed forstår vi ikke dens sande funktion i processen og dens metodiske relevans som nøgle til analysen af medietekster, især i fjernsynet (Martín-Barbero 1987:242).

Fokuserer man på telenovelaerne, står det meget klart, hvor nødvendige genre-studierne er. Uden kendskab til genrer og subgenrer er det umuligt at forstå telenovelaens betydning for den latinamerikanske kultur. Telenovelaen ligger som genre i forlængelse af den franske romansføljeton og de latinamerikanske radionovelaer, samtidig med at den har stor lighed med og alligevel er forskellig fra de nordamerikanske »soap-operaer«. Den distancerer sig ligeledes fra andre af tv's fiktionsgenrer så som de klassiske serier, filmatiseringer af romaner og dokumentardrama (for en beskrivelse af de vigtigste fiktionsgenrer se Self 1984).

Telenovela-genrens udvikling

Telenovela-genrens udvikling i Brasilien kan føres tilbage til, at den i mere end to årtier har været en succes, og der er indtil i dag er produceret ca. 500 telenovelaer. Telenovela-forfatterne kender genren og dens subgenrer meget godt, men man kan ikke sige det samme om medieforskernes kendskab til

genren. Den mest studerede subgenre er nok filmatiseringen af romaner, og åbenbart tiltrækker denne genre i højere grad forskernes opmærksomhed, hvilket muligvis hænger sammen med dens tætte forbindelse med litteraturen. Når det kommer til kriminalserierne, komedierne, de urbane dramaer samt de socialt og politisk kritiske noveller er forskningen yderst beskedent. – Studier af genrer er ikke alene interessant for tv, genrerne er selve grundlaget for at forstå radioen. Den mangelfulde forskning fører til tvivlsomme fortolkninger, således som det var tilfældet med en undersøgelse offentliggjort i São Paulo om kriminalserier. Undersøgelsen glemte helt at tage højde for, at dokumentar-drama er en helt speciel brasiliansk radio-genre, som igennem mange år har haft stor succes. Der er altså ikke tale om en genre opstået under militærdiktaturet, således som undersøgelsens forfattere gik ud fra, da de konkluderede, at de havde at gøre med en stor sammentværgelse fra militærregeringen og politiet i staten São Paulo (Comissão Justiça e Paz 1985). En udbygning af kommunikationsstudierne over hele Latinamerika ville betyde, at forståelsen af massemedier ikke længere behøvede udelukkende at tage sit udgangspunkt i studier af økonomisk struktur og ideologi, men også kunne trække på receptionsstudier. Genrerne vinder således en central plads i studierne om kommunikation og repræsenterer de to trin i kommunikationsprocessen, udsendelse og modtagelse.

Den nødvendige teori

Den Nødvendige Teori vil være resultatet af, at latinamerikanske medieforskere tager udfordringen op og forsøger at give et svar på den aktuelle, alvorlige krise. Den vil bidrage til at genoprette håbet om integration på det kulturelle og kommunikationspolitiske område. En integration, der ser opnåelig ud, idet nogle veje allerede er givet. Den Nødvendige Teori vil ikke være en erkendelse, man er gået bort fra. Som i E. P. Thompsons vision vil den snarere være en invitation til at igangsætte nye forskningsprojekter:

Jeg tror ikke på, at det, jeg leder efter, præcis vil være en teori, man har forladt.... Jeg tror, at al teori er provisorisk. Ideen om en konsistent teori, der indeholder alt, er i sig selv en absurditet. Jeg anser teorien for at være en kritik, en polemik (Thompson 1979:3131).

På den anden side kan Den Nødvendige Teori ikke udformes af latinamerikanske forskere udelukkende set udfra et latinamerikansk synspunkt, som prædiker befrielsesteologi. Den må også vedkende sig de vigtige bidrag fra diverse nordamerikanske og europæiske kommunikationsteorier. At møde udfordringerne med øjnene på fremtiden, og med fortidens erobringer som base, er den store opgave for Den Latinamerikanske Kommunikationsteori, som må holde op med at være en eksklusiv, akademisk disciplin. Den finder sin berettigelse gennem en nødvendig erkendelse.

Litteratur

- Comissão Justiça e Paz (1985) *Rádio e violência policial*, Arquidiocese de São Paulo.
- »De Rainhas loucas, Bem Amado, Irmãos Coragem, etc. etc.« (1973) in *Opinião*, Rio de Janeiro.
- »Documento Secreto da Política Reagan para a América Latina« (1981) in *Revista de Cultura Vozes*, vol. 75, no. 10.
- »Entrevista: Leonardo Boff« (1984) in *INTERCOM. Revista Brasileira de Comunicação*, vol. 7, novembro-dezembro.
- Folha de S. Paulo* (1988) 18.2.1988.
- Gramsci, A. (1966) »O caráter não-nacional da cultura italiana« in *Literatura e vida nacional*, Rio de Janeiro: Civilização Brasileira.
- História da Igreja no Brasil* (1979), vol. 2, Petrópolis: Vozes.
- Katz, E. (1983) »The return of the humanities and sociology« in *Journal of Communication*, vol. 33, no. 3.
- Marques de Melo, J. (1988) »Processo de integração latino-americana: O papel da comunicação social« in *INTERCOM: Revista Brasileira de Comunicação*, vol. 11, no. 58, janeiro a junho.
- Martin-Barbero, J. (1987) *De los medios a las mediaciones: Comunicación, cultura y hegemonía*, Barcelona: G. Gili.
- Muraro, H. (1987) *Invasión cultural, economía y comunicación*, Buenos Aires: Legasa.
- Muraro, H. (1987a) »Prologo« in A. Ford et al. *Medios de Comunicación y cultura popular*, Buenos Aires: Legasa.
- Peirano, L. og A. Sanches de León (1984) *Risa y cultura en la televisión peruana*, Lima: DESCO.
- Rogers, E. og L. Antola (1985) »Telenovelas: a latin american success story« in *Journal of Communication*, vol. 35, no. 4.
- Self, D. (1984) *Television Drama*, London: MacMillan.
- Straubhaar, J. (1983) »O declínio da influência americana na televisão brasileira« in *Comunicação e Sociedade*, no. 9, junho.
- Thompson, E.P. (1979) *Tradicón revuella y conciencia de clase*, Barcelona: Ed. Crítica.

Anamaria Fadul er lektor på Institut for for Kommunikation og Kunst (Escola de Comunicações e Artes), São Paulo Universitet, Brasilien.